

Recensioner.

Bokliga nyheter från Finland.

Jaakko Gummerus: Mikael Agricolaan Rukouskirja ja sen lähteet (M. Agricolas Bönbok och dess källor), Helsingfors 1941. I häftet (Finska Kyrkohistoriska Samfundets Handlingar XLIV:1).

Denna posthuma undersökning av Jaakko Gummerus, har redigerats i tryck av Aarno Maliniemi och Aarne Turkka. Med tacksamhet tänker man på, att biskop Gummerus fick sin stora undersökning av Agricolas bönbok nästan tryckfärdig före sin död år 1933. Och dock föreligger här blott första häftet. Gummerus var Finlands förnämsta Agricola-kännare. »Rucouskiria», som utkom av trycket år 1544, var Agricolas största och mest självständiga arbete näst översättningen av Nya Testamentet. Som känt är denne ansedd som det finska skriftspråkets fader och Finlands reformator. Bönboken var ett digert arbete till innehållets mångsidighet och sidoantalet. Utom egentliga böneformulär för privat och liturgiskt bruk innehöll den allmänt vetande av olika slag, såsom kalendarium, astronomi, astrologi, naturvetenskap, hygien och historia samt till och med översättningar av bibliska texter. Agricola var en medveten lutheran men representerar en ståndpunkt, som Gummerus karakteriserar som »berättigad historisk konservatism». Gummerus har letat sig fram till de källor, som använts av reformatorn och bygger därpå sin karakteristik av Agricolas bönbok.

Nästan alla liturgiska texter äro översatta från Missale Aboënsé, som trycktes år 1488. Men dessutom söker Gummerus ge en utredning av vilka

böner, som härstamma från medeltidens eller 1500-talets bönböcker, samt i vilken mån Agricola följt sådana förebilder, varför Gummerus ger en överblick av hithörande rikliga bönbokslitteratur. »Rucouskiria's» närmaste tyska motsvarighet har varit Mich. Weinmar's »Ein schön gemain Bettbüchlein», som trycktes år 1532. Den omfattar en grupp bibliska böner, en grupp liturgiska böner och slutligen böner för enskild andakt; den utgör således ett slags bönbokskompendium. De liturgiska bönerna utgöra största gruppen, då dessa voro behövliga i de finska församlingarna, som ännu saknade liturgiska böcker på finska. Vid den första gruppen böner har Agricola begagnat sig av Otto Brunfels' Biblisch Bettbüchlein, som också ingår i Weinmars bönbok. Men A. har i översättningen av bibliska böcker delvis gått till grundtexterna samt utnyttjat både Luthers och Justus Jonas' psaltarupplagor m. m. I den stora serien kollektböner har Agricola översatt eller bearbetat Missalets böner — där han icke sett sig tvungen att skapa helt nya, men han här härvid märkligt nog icke använt de svenska reformatorernas kollektbönserier.

J. Gummerus undersökningar, av vilka här blott en del ännu publicerats, ha kastat mycket nytt ljus över Agricolas personlighet och verksamhet.

Ilmari Salomies Suomen kirkon historia, I Suomen kirkko keskiaikana, Helsingfors 1944 (I Salomies, Den finska kyrkans hi-

storia, I Finlands kyrka under medeltiden).

J. Gummerus' efterföljare som professor i kyrkohistoria i Helsingfors, biskopen i Wiborgs stift I. Salomies, ger härmed första delen av den finska kyrkans historia. Sitt arbete dedicerar han åt sin »son och oförgätlige vän Olli», som stupade 1942 för fosterlandet. Salomies säger själv, att han med sin bok fullföljt en uppgift, som man hade väntat av den härför särskilt skickade föregångaren Gummerus. Vidare säger Salomies anspråkslöst, att han bygger sin skildring av medeltiden på förarbeten av A. Maliniemi, J. Jaakkola m. fl. Uppgifterna från Åbo stifts medeltid äro jämförelsevis knapphändiga beroende på upprepade härjande eldsvådor, som förstört primärmateriel av olika slag. Skildringen blir därför i stora drag översiktsartad. Intressant är särskilt skildringen av den kristna kyrkans första århundraden i Finland. Samma kan man säga om den senare avdelningen, som ägnats skildringen av den medeltida kyrkans byggnad, kyrkor och gudstjänstliv, dess helgondyrkan, kloster, vetenskapliga liv och bokliga odling, alltså en kyrkohistorisk kulturbild.

Sigtrygg Serenius: Den Heliga Mässans liturgiska förnyelse, Vasa 1944 (Sancti Henrici Skriftserie n:o 3).

Under pågående krig har fältpastorn, lektorn S. Serenius publicerat sin undersökning av Johan III:s Liturgi. Det var ju ett rätt modigt företag av pastor S., att under dessa omständigheter våga publicera sina undersökningar härav. Förf. ger först en översikt av mässans utveckling före Johan III:s tid i Sverige samt av den teologiska ståndpunkt, som mötte ko-

nungen i hans samtid i och utom Sverige, i den mån de beröra hans religiösa strävanden. Vidare skildrar han teologen Johan, särskilt sådan han framträder i Nova Ordinantia 1575. Johan ville varken gälla som lutheran eller papist, utan företräda en gammalkyrklig och biblisk lärouppfattning, säger S. Författaren gör gällande, »att hans teologi åtminstone i huvuddrag bär en rent evangelisk prägel» samt att Johans lärouppfattning kan »anses vara representativ för apostolisk och gammalkyrklig trosåskådning». Johan bygger vidare konsekvent på det kyrkoskick, som skapats av Laurentius Petri. Alldeles riktigt påpekar förf., att den svenska mässan »trots ett nära 40-årigt arbete» ännu var »en Mässa i vardande». Man hade väntat en vidlyftigare utredning av Johans förbindelser med den anglikanska kyrkan och dess liturgi samt en mera ingående utredning av Cassanders ståndpunkt, men förf. anser tydligen dessa förbindelser vara mera sekundära. Förf. talar vidare om »den atmosfär av innerlig fromhet och urkristen sakramentsmystik, som omgav den liturgiska rörelsen» samt om den »fortsatta reformation» till ett »återställande av biblisk och urkristen lärouppfattning», som kännetecknar Johans åtgärder.

Pastor Serenius' undersökning med dess rediga uppställning och klara linjer samt rikliga detaljer ger ett värdefullt inlägg i diskussionen kring Johans värdefulla liturgiska bok, men slutordet har dock knappast sagts ännu. Förf. har gått till verket med kärlek till sin uppgift och stor respekt för Johans mässa. Man nästan frestas att säga, att det starka i boken just är att den uppmuntrar till vidare diskussion.

Olav D. Schalin.

Musik.

Gottfrid Berg. Körmusik för sopran och alt röster. Nordiska Musikförlaget.

En härlig, övermåttan förträfflig samling! Här finns nästan allt man kan begära från folkvisor, och dessutom ganska ovanliga sådana, som »Si god aften och god kväll» till Josquin de Pres' »Domine non secundum peccata nostra». Särskilt tacksam blir man för de unga svenska bidragen. Förutom mönstergilla arrangemang av Berg själv, finner man originalkompositioner av Lars-Erik Larsson, E. von Kock, Söderholm, Dag Wirén Thyrestam m. fl..

En passus ur förordet må citeras: »Har man möjlighet att genom medverkan av melodiinstrument ge stöd åt sångstämmorna är det så mycket bättre. Instrumental ledsagning kan mycket väl tillämpas i långt större utsträckning än boken föreskriver, och i en del fall, t. ex. i 1500- och 1600-talsmusiken och i folkvisearr. går det mycket väl för sig att helt överlåta understämmorna, eller en av dem, åt ett par violiner. Är tillgången på instrumentaler god, kan man, genom att låta en körvisas verser utföras med omväxlande sammanställning av instrument- och sångstämmor, åstadkomma en hel liten kantat.»

Boken rekommenderas på det varmaste. Särskilt lämplig för våra kvinnliga seminarier. Därför — skaffa, sjung och musicera!

G. A.

Gunnar Thyrestam: Missa Archaistica för bl. kör a cappella. Viktor Norberg.

Thyrestam infriar sina löften och går framåt i stor stil. Hans senaste

alster är en avgjord framgång och hälsas med största tillfredsställelse. I en medvetet arkaiserande stil har han fått fram något i bästa mening modernt. Hans frigjorda kontrapunktik adlas av en formell säkerhet och behärskning, parad med en strålande ingivelse. Gloria-satsen bl. a. äger en andlig kraft, som är verkligt upplyftande. Denna mässa är en i högsta grad intressant och givande skapelse. Men den kräver en god körledare med verkligt sinne för den »nya stilen».

G. A.

Daniel Olson: Höjen, I portar, edra huvud. Adventshymn för bl. kör med ack. av orgel och violin (ad libit). Viktor Norberg.

På Daniel Olson kan man lita. Hans alster präglas alltid av samvetsgrannt arbete och ödmjukhet inför uppgiften. Och framför allt av användbarhet. Denna hymn är välgjord och påtagligt inspirerad utan att äga några mera framträdande kvalificationer. Det är nyttokunst av gott märke. Kan med fördel alternera med Otto Olsson och Vogler på Adventsöndagen. Tempobeteckningen »Ej för långsamt» bör nog särskilt ihågkommas och violinstämmorna koriskt besättas.

G. A.

Gunnar Thyrestam: O Herre Jesus var min tröst. Bönsöndagshymn. Bl. kör. Nordiska Musikförlaget.

Inte Thyrestams bästa precis, men han har dock som alltid något säreget fångslande i sin stil, som man inte undgår att tilltalas av. Taktväxlingarna förlänar satsen en rytmisk smidighet som är rätt bestickande.

G. A.

*David Wikander: Ur djupen ro-
par jag till dig. (Psalm 130 i
Psaltaren) Bl. kör a cappella.
Nordiska Musikförlaget.*

En körsats i bästa Wikanderstil,
som har sin givna plats i Botdagens
högmässa. G. A.

*G. P. da Palestrina: Låt oss med
Jesus vandra.*

*Mich. Praetorius: O påskafrojld,
o segerbud.*

*Bart Gesius: Din godhet rätt att
lova.*

—: *En jungfru födde ett barn idag.
Nordiska Musikförlaget.*

De kompositioner, som här förelig-
ger i seperattryck är kända från olika
samlingsverk. Det är en stor tillgång
att ha dem tillgängliga på detta sätt.
Det är sådant som bör höra till varje
körs standardrepertoar. En bättre upp-
takt till passionstiden än Palestrinas
sköna sats, kan man väl knappast
tänka sig. G. A.

*Daniel Olson: Mot vår. Visor för
skola och hem. Nordiska Musik-
förlaget.*

Daniel Olson som profan viskom-
ponist är för anmeldaren något nytt.
Man har vant sig att i honom se
den vederhäftige och redbare orgel-
och körkomponisten av rent kyrk-
lig prägel. Och nog har han där
skänkt oss betydligt väsentligare ting
än detta opus. Skall man kalla till-
taget med en ny tonsättning till »Rö-
da stugor» för djärvhet eller vad?
Nog finns det andra texter. Dock —
han är tydligen en mångkunnig man
och även denna samling innehåller
utan tvekan rätt så förtjusande ting.
G. A.

*David Wikander. Passacaglia för
orgel över koralen »Jag ville lova
och prisa».*

—: *Sonata för orgel över koralen
»Hit o Jesus samloms vi». Nor-
diska Musikförlaget.*

Wikander är ju mest känd för sin
goda körmusik. Med stort intresse tar
man del av hans orgelproduktion. Des-
sa båda senaste utgåvor är synner-
ligen värdefulla ting.

Passacaglian bygger på koralens
två första fraser. I en sund och na-
turlig kontrapunktik, med kraftfulla
spänningar och bl. a. mycket intres-
santa canons och modulationer, växer
kompositionen fram, kulminerande med
koralen, där pedalen dock fortsätter
med grundtemat. Detta senare ger pas-
sacaglian en verkligt magnifik av-
slutning.

Sonatan har tre satser, Preludium,
Koral och Fugato. Preludiet är en
ren triosats i 6/8-takt, där över pe-
dalens cantus firmus de andra båda
stämmorna flyter fram i rytmiska om-
bildningar av koralen. Satsen bär över-
skriften »Hit o Jesus, samloms vi».
Den andra satsen har överskriften
»Vårt förnuft förblindat är» och är en
typisk orgelkoral med c. f. i tenor-
stämman. Sopran- och altstämman fär-
gar det hela med genomgående, gan-
ska originella tersgångar. Fugatot byg-
ger på ett fritt tema och bär i hög
grad den skicklige kontrapunktikers
märke. Den innehåller mycket intres-
santa ting och klingar väl. Har något
av överskriftens »O du härlighetens
sken» i sig.

Man är David Wikander mycket
tacksam för dessa kompositioner. Bå-
da rekommenderas varmt till Sveriges
organister, både för orgelstudier och
stilstudier. Det är ett par av de präk-
tigaste orgelsaker vi har i vår inhem-
ska produktion. G. A.

Oskar Lindberg: Fyra orgelkoraller.

1. Gud ej sitt tryckta barn förgä-
ter.
  2. Jesus allt mitt goda är.
  3. Tänk när en gång det töcken
har försvunnit.
  4. Helige Ande låt nu ske.
- Nordiska Musikförlaget.*

Oskar Lindbergs orgelstil är välkänd och tarvar ingen närmare presentation. Häftet rekommenderas som ett gott tillskott till vår svenska repertoar.

G. A.

Daniel Olson: Liten Toccata, ricercare och passacaglia över koralen 260. (Vart flyr jag för Gud och hans eviga lag.) Gehrmans.

Daniel Olson är en flitig arbetare till stor uppbyggelse för sina kollegor. Hans senaste orgelverk efterlämnar ett mycket gott intryck och har givande och intressanta drag, Toccatan spinner fritt ut från koralens typiska kvartsprång och har en välgörande friskhet i linjerna. Ricercaren är allvarlig och behärskad med en påtaglig bönekaraktär. Den lilla passacaglian har lånat sitt tema från första och sista frasen i koralen, är välgjord och habil utan att verka torr.

Vi har av Daniel Olsons hand många, mycket goda koralbearbetningar. Men när får vi ett större preludium och fuga utan koral anknytning?

G. A.

Gustaf Nordqvist: Slut samman mina händer. Bröllophymn. Ur »Lilja». Två andliga sånger av fornisländske skalden Eysteinn Asgrimsson 1. Du gode, milde fader. 2. Hell vare korset, Nordiska Musikförlaget.

Gustaf Nordqvists kvalifikationer som sångkomponist är välkända. Dessa opera jävar ej heller detta påstående. Sångerna ur »Lilja» uppvisar många intressanta drag bl. a. harmoniskt, medan bröllophymnen verkar rutinmässigt tillfällighetsstycke. Men för en sådan som Nordqvist blir även sådant användbart. Vår litteratur för solosång vid bröllop är ju f. ö. så mager, så varje bidrag, som berikar densamma, mottages med tacksamhet.

G. A.

C. H. Spalckhaver: Mitt liv rinner bort. Nordiska Musikförlaget.

En välskriven sång, som värdigt sluter upp i ledet bland de många medelmåttiga.

J. Nyvall: Hosianna. Nordiska Musikförlaget.

Frödings bekanta dikt har fått en ganska effektiv tonsättning, som bör göra sig förträffligt för en klangfull bariton.

G. A.